

Ծ Ա Ղ Ի Կ

Մ Ա Ն Կ Ա Ն Յ

Շ Ա Բ Ա Թ Ա Կ Ա Ն Ն Ա Ն Դ Է Ս

Դաստիարակութեան եւ Կրթութեան

ԾԱՂԻԿ ՄԱՆԿԱՆՑՐ կը հրատարակուի ամէն ուրբաթ օր, ի բաց առեալ Յունիս եւ Յուլիս ամիսները: Բաժանորդագիրն է ԿԱՆԻՍԻԿ, Պօլսոյ եւ գտառաց համար, տարեկան 50 դանեկան: վեցամսեայ 25 դանեկան, եռամսեայ 15 դանեկան: Այլ երկրաց համար 12 ժումք: Իւրաքանչիւր քիւր կ'արժէ 50 փարա, Գաւառներէն դրոմասքուդը ալ կ'ընդունուի: Բաժանորդագրութեան համար դիմել առ Տնօրէն—Խմբագիր Միհրան Ասեմազ, Էսկի Ջապթիէ հասցէսի քիւ 61, Նշան Կ. Պերպլերեանի տպարանը:

ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԸՆԹԱՅՔ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒ

1. ԱՌԱԿ ՄԵԾԱՏԱՆ

Այր ոմն էր մեծատուն, և ազանէր բեհեզա (ազնիւ կտաւ) եւ ծիրանիս եւ ուրախ լինէր հանապազ առատապէս: Եւ աղքատ ոմն անուն Ղազարոս անկեալ դէնէր (գետինը ինկած, պառկած ըլլալ) առ դրան նորա վիրաւորեալ: և ցանկայր յագեւ ի փշրանացն որ անկանէին ի սեղանոյ մեծատանն: այլ և շունք ևս գային եւ լեզուին զվէրս նորա: Եւ եղեւ մեռանել աղքատին, և տանել զնա հրեշտակաց ի դոգն Աբրահամա: մեռաւ և մեծատունն և թաղեցաւ, և ի դժոխսն ամբարձ զաչս իւր մինչ ի տանջանսն էր, ետես զԱբրահամ ի հեռաստանէ եւ զՂազարոս ի գոգ նորա հանգուցեալ: Եւ նա աղաղակեաց և ասէ. Հայր Աբրահամ ողորմեաց ինձ եւ ա-

ռաքեա զՂազարոս զի թացցէ զծագ (ծայր) մատին իւրոյ ի ջուր և զովացուցէ զլեզու իմ, զի պապակիմ ի տապոյ (սախ) աստի: Եւ ասէ ցնա Աբրահամ: Որդեա՛կ, յիշեա զի ընկալար դու անդէն զբարիս քո ի կեանս քո, և Ղազարոս զչարչարանս: արդ սա աստ մխիթարի եւ դու այդր պապակիս: և ի վերայ այսր ամենայնի վիճ (խորունկ ծակ, անդունդ) մեծ է ընդ մեզ եւ ընդ ձեզ: Եթէ կամիցին աստի առ ձեզ անցանել ոչ կարեն: և ոչ աստի ոք առ մեզ անցանել: Եւ նա ասէ. Սրդ աղաչեմ՝ զքեզ, հայր, զի արձակեցես զդա ի տուն հօր իմոյ: Են իմ անդ եղբարձ, հինգ, որպէս զի տացէ նոցա վկայութիւն զի մի և նոքա գայցեն յայս տեղի տանջանաց:

ՂՈՒԿ ԳԼ ԺԶ

2. ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ ՅԱՇԽԱՐ ՀԱՅԱՐ

Հարուստ մարդ մը կար, բեհեզներ ու ծիրանիներ կը հագնէր ու միշտ առատապէս ուրախ օրեր կ'անցնէր: Ղազարոս անունով աղքատ մ'ալ պառկած կը կենա-

վիրաւորուած անոր դրան քով. եւ կը փափաքէր կշտանալ հարստին սեղանէն ինկած փշրանքէն. նաև շուներն ալ կուգային ու անոր վերքերը կը լցէին: Պատահեցաւ որ աղքատը մեռաւ, ու հրեշտակները զանի Արրահամու գոգը տարին. հարուստն ալ մեռաւ ու թաղուեցաւ. դժոխքին մէջ աչքերը վեր վերցուց, երբոր տանջանքի մէջ էր, տեսաւ հեռուէն Արրահամը ու Ղազարոս անոր գոգը հանգչած: Ու անիկա պոռաց ու ըսաւ. Հայր Արրահամ, ողորմէ ինծի ու զրկէ Ղազարոսը որպէս զի ջուրի մէջ թրջէ իւր մատին ծայրը ու զովացնէ լեղուս. որովհետեւ այս տաքէն կը պապակիմ: Ու Արրահամ ըսաւ անոր. Որդեակ, յիշէ որ դու հոն կենդանութեանդ ատեն քու բարիքը ընդունեցար, ու Ղազարոս ալ իր չարչարանքը ընդունեց. այժմ աս հոս կը միտիթարուի ու դու հոգ կը պապակիս. ասոնցմէ զատ մեր ու ձեր մէջտեղը մեծ անդունդ կայ. թէ որ ուզեն ասկէ ձեզի անցնիլ, չեն կրնար, ու ոչ ալ մէկը կրնայ ադկէ մեզի անցնիլ: Ան ալ կ'ըսէ. Ուրեմն կ'աղաչեմ քեզի, հայր, որ ատիկա իմ հօրս տունը զրկես. ես հոն հինգ եղբայր ունիմ, որպէս զի անոնց իմացնէ որ չըլլայ թէ անոնք ալ այս տանջանաց տեղը գան:

3. ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ Ի ԳՐԱԲԱՐ

1. Հարուստ մարդ մը բեհեզներ ու ծիրաններ կը հաքէր:

— Այր ոմն մեծասուն ազանէր բեհեզս եւ ծիրանս:

2. Պաղտասար անունով աղքատ մը մեր դրան քով պառկած կը կենայ:

— Աղիւս ոմն Պաղտասար անուն անկեալ դնի առ դրան մեռում:

3. Հարստին սեղանէն ինկած փշրանքէն կշտացան:

— Յագեցան ի փերանացն որ անկան ի սեղանոյ մեծասանն:

4. Աչքերս վեր առի ու տեսայ հեռուէն տղան իւր հօրը գոգը հանգչած:

— Ամբարձի զաչս իմ եւ սեսի ի հեռասանէ զմանուկն ի գոգ հօր իւրոյ հանգուցեալ:

5. Ողորմէ ինծի, թրջէ մատիդ ծայրը ջուրի մէջ ու զովացուր լեղուս

— Ողորմեաց ինձ, քաց զծագ մասին քն ի ջուր եւ զովացո զլեզու իմ:

6. Ինչո՞ւ չիշեցիր այն բարիքները զորոնք ընդունեցիր:

— Ընդէ՞ր ոչ յիշեցեր զբարիսն զոր ընկալար:

7. Մեր ու ձեր մէջտեղ կուր եղաւ:

— Եղեւ կուր ընդ մեզ եւ ընդ ձեզ:

8. Թէ որ ուզէք կրնաք ատկէ մեզի անցնիլ:

— Եթէ կամիցիք կարէք այսի առ մեզ անցանել:

9. Կ'աղաչենք ձեզի, որ մեզի մեր քաղաքը զրկէք:

— Աղաչեմք զձեզ, զի արձակեսցիք զմեզ ի քաղաք մեր:

10. Դու հոն երեք քոյրեր ունիս:

— Են քն անդ քոյր երեք:

4. ԼՈՒԾՈՒՄՆ ԲԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ

Եւ ասէ ցնա Արրահամ. | Որդեակ, յիշեալ զի ընկալար անդէն զբարիս քո ի կեանս քում | և Ղազարոս նոյնպէս զչարչարանսն:

Եւ. շաղկ: Արրահամ. Եւ. գոյ. եզ. ուղ. տէր բայի ասէին: Ասէ. բ. ներդ. սահմ. ներկ. եզ. գ. դէմք: ցնա. է. դեր. գ. դէմք. եզ. ց. նախդ. եզ. ան, հյց. նախդ. բն. խնդիր. ասէին: Որդեակ. հաս. գոյ. եզ. ուղ. կոչական: Յիշեա. բ. ներդ. հր. եզ. եզ. բ. դէմք. դու զօրութեամբ տէր բայի: Զի. շղկ: Դու. է. դեր. բ. դէմք. եզ. ուղ. տ. բայի ընկալարին: Ընկալար. բ. ներդ. կատ. եզ. գ. դէմք: Անդէն. մակը. ընկալարին Զբարիս. հաս. գոյ. յոգ. հայց. ս. խնդ. ընկալարին: Դո ստաց. ած. յոգ. հայց. ած. զբարիս ին: Ի կեանսն. հաս. գոյ. յոգ. ի նախ. հայց. նախդ. բն. խնդիր ընկալար ին. — ց: յոգ: Գում. ստաց. ած. եզ. տր. ած. ի կեանսին: Եւ. շաղկ: Ղազարոս. Եւ. գոյ. եզ. ուղ. տ. բայի զօրութեամբ ընկալար բային: Զչարչարանս. հաս. գոյ. յոգ. հայց. ս. խնդ. զօրութեամբ ընկալար բային. — ց: յոգ: Նոյնպէս. մակը. ընկալարին:

5. ՀԱՐՑՄՈՒՆՔ

Էական բայը ե՞րբ չէզոք է:— Ո՞ր հոլով. ներուն ընդթեան խնդիր կ'ըսուի:— Տէր բային ե՞րբ տրական կը դրուի. վերոգրեալ հատուածին մէջէն օրինակ մը տուր:— ընդ նախդիրը ի՞նչ հոլովներով կրնայ գործածուիլ եւ ի՞նչ նշանակութեամբ:— Էական բայը ե՞րբ ունենալ կը նշանակէ. վերոգրեալ հատուածէն օրինակ մը տուր:— Սեռական հոլովը ի՞նչ նախդիրով և նախադրութիւններով կրնայ գործածուիլ:— Թըւական և անորոշ ածականները ի՞նչ հոլով խնդիր կ'առնուն:

Մ. ԱՄԱՆԱՋ

ԱՌՈՂՋԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ⁽¹⁾

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ [Շար.]

Ի՛նչպէս պէտք է շնչել

Եթէ միշտ բաց օդի մէջ ապրէինք, կա-
րեւորութիւն չպիտի ունենար այս խնդիր.
անապառելի մթնոլորտէն լիաթոք պիտի չըն-
չէինք թթուածին, և չպիտի վախնայինք
թէ օր մը անոր կարօտ կը մնանք:

Բայց շատ մարդիկ ցերեկուան մեծ մասը
կ'անցունեն բնակարանի մէջ. ինչպէս՝ տուն,
արհեստանոց, մթերանոց: Բաց աստի, քնոյ
բոլոր ժամերը կ'անցունեն նոյնպէս բնա-
կարանի մէջ: Հետեւաբար, մեր կենաց մէկ
մեծ մասը կը սահի չորս պատի մէջ, փակեալ
յարկերու տակ. ուստի պէտք է նայինք թէ
այս յարկերն կը պարունակե՞ն բաւական
օդ՝ մեր կենաց բոցը պահպանելու համար:

— Խնդիրը շատ պարզ է. կ'ըսէք դուք
ձեզի. Որովհետեւ մէկ անձ օրական տասը
հազար լիտր օդ կը շնչէ, կը բաւէ որ ա-
նոր բնակած սենեակը պարունակէ այս տա-
սը հազար լիտր օդը, այսինքն ունենայ տա-
սը խորանարդ մէթր ծաւալ: Եւ եթէ սե-
նեկին մէջ մէկէ աւելի անձ կը բնակի, պէտք
է որ ունենայ այնչափ անգամ տասը խո-
րանարդ մէթր ծաւալ որչափ որ անհատ կը
պատասխարէ:

Ո՛չ, խնդիրն այնքան պարզ չէ, ինչպէս
պիտի տեսնէք հիմա:

Թթուածինը, մեր մէջ միանալով ածու-
խին, անոր հետ կը կազմէ նոր մարմին մը,
մարմին մը որ կազմուած է թթուածինէ ու
ածուխէ: Այս մարմինը կազմէ՝ որոյ վը-
րայով արդէն խօսուած է ձեզ. ԲՆԱԾԻԱԿԱՆ
ԹԹՈՒ է այն:

ԲՆԱԾԻԱԿԱՆ ԹԹՈՒ քանի՜ կազմուի մեր
մարմնոյն մէջ, արիւնը կ'առնու զայն, կը
փոխադրէ թոքերուն մէջ և մօրթին մէջ
որք դուրս տալով զայն կ'ազատեն զմեզ ան-
կէ. այնպէս որ մարդ մը, որ կը շնչէ,
թթուածին կ'առնու օդէն և բնածխական
թթու կուտայ անոր: Այս մարդը փակեցէք
սենեկի մը մէջ. քիչ մը յետոյ պիտի սպառէ
սենեկին թթուածինն և անոր տեղ պիտի
լեցնէ բնածխական թթու:

Արդ, գիտէք արդէն, բնածխական թ-
թուն սաստիկ թոյն մ'է. կ'սպաննէ:

Երբ բնածխական թթունով լի ընդունա-
րանի մը մէջ շուն մը փակենք, մի քանի
վայրկեանէն կը մեռնի. մարդ մը նոյնպէս կը
մեռնէր եթէ փակուէր անոր մէջ:

Այսպէս, կը տեսնենք թէ անձ մը որ կը
շնչէ, թոյն կը պատրաստէ և կը տարածէ
զայն օդին մէջ. այնպէս որ իրաւա՛մբ ը-
սած են թէ ՄԱՐԴՈՒՆ ՇՈՒՆՁԸ ՄԱՀԱՑՈՒ Է
ՄԱՐԴՈՒՆ:

Գիտէ՞ք, ի՛նչ կ'ըսուի մաքուր օդոյ պա-
կասութեանէն այսպէս մեռնիլը, բնածխական
թթունով թունաւորիլը, ԱՆՇՆՁՈՒԹԻՒՆ կ'ըս-
ուի:

Երկու կերպ կայ թունաւորեալ մեռնե-
լու: Մարդ կրնայ մէկ անգամէն շատ թոյն
ուտել, զոր օրինակ. դգալ մը մկնդեղ, եւ
յայնժամ մահը կը հասնի յանկարծ: Եւ կամ,
ընդհակառակն, մարդ կրնայ կամաց կամաց
թոյն առնուլ, շատ քիչ չափով, փոքր մը
մկնդեղ ամէն օր, և յայնժամ չմեռնիր ան-
միջապէս. նոյն կը նեղուի քիչ մը, յետոյ
հիւանդ կ'լինայ և վերջապէս ուշ կամ կա-
նուխ կը փչէ հոգին:

Ծիշդ այս կերպ կ'ըլլայ նաև բնածխական
թթունով թունաւորումն որ կ'ըսուի անշնչ-
նութիւն: Կրնայ պատահիլ յանկարծ, ան-
միջապէս, կամ ընդհակառակն յամր կեր-
պով, լւին, հազիւ զգալի ըլլալով:

Կ'ուզէ՞ք յանկարծական անշնչութեան օրի-
նակ մը: Ահա սոսկալի օրինակ մը: Վերջին
պատերազմին մէջ զոր Հնդկաստանցիք մը-
ղեցին Անգլիացւոյ դէմ, անգլիացի զօրաց
դասակ մը կալանաւոր եղած էր: Յաղթողք
լեցուցին գերիներն, թուով հարիւր քառա-
սուն և վեց, խցիկի մը մէջ որ չերեք քա-
ռակուսի մէթր տարածութիւն ունէր եւ
նեղ լուսամուտ մը՝ օդաւորութեւ համար:
Երբ, վեց ժամ յետոյ, բացին խցիկին դու-
ռը, բանտարկեալներէն հարիւր քսան երե-
քը մեռած էին. անշնչութիւնը շանթահար
ըրած էր զանոնք:

Դեռ շատ ժամանակ չկայ որ քաղաքին
մէջ հանրային ժողով մը եղաւ: Սրահը նեղ
ու ցած էր, և ներկայք խիստ բազմաթիւ
էին, չափէն աւելի բազմաթիւ այս փոքր
սրահին համար. Ասիէ զատ, երեկոյ էր, և
վառած ճրագները կ'սպառէին մեծ մաս մը
թթուածին որ հազուադիւս էր արդէն:

(1) Տես թիւ 4. 2. 4. 5.

ի՞նչ պատահեցաւ : Ներկայներէն երկուքը նուազեցան և գետին գլորեցան : Կենաց վառարանը կը մարէր անոնց մէջ : Դուրս հանեցին զանոնք . փողոցին մաքուր ու կենսատու օդը հրահրեց այս շիջանուտ բոցը . կեանք տուաւ անոնց :

Արագ անչնչութեան պարագայներն են ասոնք , որոց մէջ մարդ մի քանի վայրկեանէն կը մեռնի :

(Շարունակելի)

Գ. Ա. ՄԱԼԱԹԵԱՆ

ՄԻՋԻՆ ԸՆԹԱՑՔ

ԸՆԹԱՑՔ ԸՆԴՈՒՄԻԹԵԱՆ

ԱՍՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆ

(Նամակ)

ՅԱՏԱԿԱԳԻԾ

Ենթադրեցէք թէ աւարտած էք ձեր դպրոցական շրջան եւ վաղուց մտած գործնական կենաց մէջ : Կեանքի պարագայները բաժնաժամ են զձեզ մի վաղեմի դպրոցական ընկերէն որոյ հետ սեռն եւ սերտ բարեկամութիւն մը կապած է զձեզ անդստին ձեր ուսանողութեան օրերէն : Այժմ հեռի էք իրարմէ . միայն թղթակցութիւնն ունիք իբրեւ միջոց հաղորդակցութեան ձեր սրբոց : Կը համարիք թէ այն ինչ ընդունած էք իւր մի նամակը որոյ մէջ ներկայացած է նա իւր լուսանկար պատկերը : Կը պատասխանէք այդ գրոյն . կը նկարագրէք այն տպաւորութիւնը զոր յառաջ կը բերեն ձեր վրայ իւր նամակներ եւ ուրախութեան այն առաւելութիւնն զոր ունեցած էք այս վերջին անգամ ստանալով իւր պատկերն . ձեր զգացմունքն ի տեսիլ այդ առարկային որ ձեր մտերմին դէմքը ձեզ կը ներկայացնէ . . . Մասնաւորէն յընդհանուրն բնական անցումով մը , կը խօսիք ապա ընդհանրապէս բարեկամութեան քաղցրութեանց վրայ , բայց այն բարեկամութեան որ իբրեւ զձերն է . . . (Հանգամանք ճշմարիտ բարեկամութեան) : Ապա դարձեալ կը վերադառնաք ձեր փոխադարձ սիրոյն , անոր սկզբան , անոր տակաւ աճման , անոր կապերուն հետզհետէ աւելի ամրապնդման վրայ կը

խօսիք սրտի զեղմամբ : Եւ գիտեմ , դժուար չէ ձեզ արտայայտել այս զգացումներ , քանի որ անշուշտ արդէն ձեր սիրտն բարեկամական սիրոյ ճաշակն առած է վարժարանին մէջ ուր կը գտնուիք եւ ուր շրջապատեալ էք համատի ու համակիր ընկերակիցներէ :

Կը վերջացնէք խնդրելով ձեր հեռաւոր բարեկամէն գրել յաճախ եւ գրել երկար , վասն զի բարեկամ մի չգիտէ յագեցնալ . . . եւ այլն :

ԸՆԴՈՒՄԻԹԵԱՆ

Սիրեցեալ բարեկամդ իմ ,

Ստացայ նամակդ և կենդանագիրդ : Ո՛հ , պէտք է մեզ նման զիրեար սիրած լինել ի տղայ տիոց , պէտք է մեզ նման դպրոցական դասեղանաց վրայ կրկին հոգիներ յիրեար խառնած լինել , ունենալ սիրոյ եւ մտերմութեան ա՛յնքան հին ու քաղցր յիշատակներ որքան մերքս են , և յետոյ յանկարծ բաժնուած ըլլալ ի միմեանց՝ զգալու համար թէ ի՛նչ կը նշանակէ նամակ մ'որ հեռաւորութիւնը կը կտրէ կուգայ բարեկամ սրտի մ'արձագանգը բերել մի կարօտակէզ հոգւոյ : Այսպիսի են նամակներդ ինձ համար յորմէ հետէ , հեռի ի միմեանց , անշուշտ քարտիսից ստիպուած եմք յանձնել ձեր հրավառ զգացումներ : Այլ միթէ անշուշտ են նոքա այլ ևս , երբ ձեր սիրաբորբոք հոգւոյ կրակն կը ջերմացնէ կ'ոգեւորէ զնոսա : Ո՛հ , մէն մի նամակդ մի կենդանի էակ է որ կուգայ խօսիլ ինձ քո վերայ , փարատել հոգիս ծածկող մթութեան ամպը . կամ մանաւանդ ինձ կը թուի թէ դո՛ւ ինքն ես որ՝ եկած նստած իմ քովս՝ կը խօսակցիս ինձ հետ միևնոյն քաղցր ճայնիւ որով մերթ կը մերկանայիս ինձ սրտիդ խորքն . և կը կարծեմ տողերուդ մէջէն տեսնել աչերդ որ կը ժպտին ինձ սիրոյ հեղիկ ճաճանչներով :

Ձեզ տեսնելու յուսով կը բանայի միշտ նամակներդ , և կրնաս երեւակայել ուրախութիւնս երբ , այս անգամ , նամակդ բանալու ատեն , իրական պատկերդ ներկայացաւ ինձ յանկարծ : Ո՛հ , նա ինքն է , գոչեցի , ահա՛ իւր աղնուական գլուխն , ահա՛ վառվռուն հանճարալիւր աչերն , ահա՛ այն ժմադին շրթունքն . նա ինքն է : Բիւր համբոյրներով ծածկեցի զայն , և այն վայրկեանէն ի վեր անմեկին ընկերս է նա : Ինձ

հետ է միշտ. ցերեկը աշխատութեան սեղանիս վերայ է. գիշերը կը հանգչի գլխուս վերին. առաւօտուն նա կ'ընդունի առաջին ողջոյնս: Երբ, աշխատութենէ խոնջ, դաշտն ելնեմ ճեմել, այն ինձ հետ է, և, քաղցր ցնորք, կը կարծեմ թէ զքեզ ունիմ թեւակից, սրայէս նոյն օրերուն մէջ ուր դալարագեղ մարգագետնոց վրայ ման կուգայինք ի միասին անոյշ խօսակցութեանց մէջ ընկղմած եւ մերթ թաղուած՝ լռին՝ մեր խոհերուն մէջ:

Ո՛հ, սիրեցեալ եղբայր, ի՞նչ քաղցր է բարեկամութիւնը, բայց անկեղծ, անշահախնդիր, անձնուէր բարեկամութիւնն, որպիսի է մերն: Այդպիսի հանգոյցով կապուած հոգիներ ա՛լ մի կեթ էակ են. ի զուր լերինք, դաշտք եւ ծովք կը բաժնեն զանոնք. այդ բաժանում նիւթական է լոկ. նոքա միմեանց մէջ կ'ապրին. հոգիք, որոց համար չիք միջոց, կը գտնեն զիրեար ամեն վայրկեան և կը հաղորդակցին միմեանց հետ: Կենաց վերայ ո՛րպիսի քաղցրութիւններ կը սփռէ սոյն օրինակ ճշմարիտ բարեկամութիւնն. վիշտը՝ բաժնուելով՝ կը թեթեւնայ. եւ ուրախութիւնն՝ զոր երկու սրտեր կը վայելեն ի միասին՝ կը կրկնապատկի: Յաճախ սիրտը կը լցուի խնդութեամբ կամ տրտմաբան զգացմամբ. ի՞նչ երջանկութիւն է ունենալ յայնժամ մէկն որոյ գրկին մէջ կարենաս հեղուլ առատութիւնը սրտիդ, խօսիլ նմա անքօղ, պարզել հոգիդ, եւ գտնել ի նմա համակիր արձագանք մ'որ պատասխանէ քեզ անկեղծ սիրով:

Ահա՛ բարեկամութիւնն. երջանիկ եմք մեք զի այսօրինակ սիրով կը սիրեմք զիրեար: Տղայ էինք տակաւին երբ մասնաւոր համակրութիւն մի զմեզ առ միմեանս ձգեց. այս համակրութիւն զօրացաւ տակաւ և բուռն սիրոյ հանգամանք մ'առաւ: Ամենուրեք զիրեար կը փնտռէինք, իրարու քով կ'ուզէինք աշխատիլ, իրարու հետ ըզբօսնուլ: Յետ դպրոցական կենաց, մինչ խզեցան ա՛յնքան բարեկամութեանց թելեր, վասն զի թոյլ էին եւ վաղանցիկ լինելու սահմանեալ, մերն մնաց անդդուելի: Ի՞նչ կ'ըսեմ, ժամանակն ևս աւելի ամրապնդեց, եթէ կարելի էր, նորա կասկերն, և մեր սէրն՝ հիննալով՝ օր ըստ օրէ գոգցես կ'ըստանայ մի նոր քաղցրութիւն:

Հաւատա՛ ինձ, սիրելի բարեկամ, ճշմարիտ բարեկամ մը թանկագին գանձ մ'է յերկրի, եւ ես ուրախ եմ զայդ գանձ գտած լինելով ի քեզ: Պահեմք զայն անկորուստ՝ անեղծ պահելով մեր սիրտն, վասնզի իրաւամբ կ'ըսէ Վոլդէր թէ « Բարեկամութիւնն չէ եղած ապականեալ սրտերու համար »:

Շնորհակալ եմ նուէրէդ. գրէ՛ ինձ միշտ. դի՛ր սիրտդ նամակացդ մէջ, թո՛յլ տուր գրչիդ շատախօսել. բարեկամ մը չգիտէ ձանձրանալ, նա մանաւանդ չգիտէ յագեանալ. անյագութեամբ կը լափէ թուղթն առանց հաշուելու երեսներն, եւ երբ վերջին տողին կը հասնի՝ կը կարծէ թէ այն ինչ պիտի սկսի:

Կ'ողջագուրեմ քեզ գորովանօք և ճակտիդ վրայ կը դրոշմեմ եղբայրական սիրոյս ջերմ համբոյրն:

Քոյդ

Ռ. Յ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

—

Գ Ա Ղ Ի Ե Ր Է Ն Լ Ե Զ Ո Ւ

ԳԱՂԻԵՐԷՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒԱԾՔ

Հ Ա Ն Դ Ե Ր Զ Բ Ա Ց Ա Տ Ր Ո Ւ Թ Ե Ա Մ Բ Ք

—

1. HYMNE DE L'ENFANT A SON RÉVEIL

O Père qu'adore mon père !
Toi qu'on ne nomme qu'à genoux¹;
Toi dont le nom terrible et doux
Fait courber² le front de ma mère!

On dit que ce brillant soleil
N'est qu'un jouet de ta puissance,
Que sous tes pieds il se balance
Comme une lampe de vermeil³.

On dit que c'est toi qui fais naitre
Les petits oiseaux dans les champs,
Et donnes aux petits enfants
Une âme aussi pour te connaître!

On dit que c'est toi qui produits⁴
Les fleurs dont le jardin se pare,
Et que sans toi, toujours avare,
Le verger n'aurait point de fruits⁵.

Aux dons que ta bonté mesure
 Tout l'univers est convié;
 Nul insecte n'est oublié⁶
 A ce festin de la nature.

Et pour obtenir chaque⁷ don
 Que chaque jour tu fais éclore⁸,
 A midi, le soir, à l'aurore⁹,
 Que faut-il?— Prononcer ton nom!

O Dieu! ma bouche balbutie
 Ce nom des anges redouté¹⁰;
 Un enfant même est écouté¹¹
 Dans le chœur qui te glorifie.

Ah! puisqu'il entend de si loin
 Les vœux que notre bouche adresse,
 Je veux lui demander sans cesse
 Ce dont les autres ont besoin¹².

Donne au malade la santé¹³,
 Au mendiant¹⁴ le pain qu'il pleure,
 A l'orphelin une demeure¹⁵,
 Au prisonnier¹⁶ la liberté.

Donne une famille nombreuse
 Au père qui craint le Seigneur¹⁷,
 Donne à moi sagesse et bonheur,
 Pourque ma mère soit heureuse.

LAMARTINE

ԲԱՅԱՏՈՒԹԻՒՆՔ

1. Toi qu'on ne nomme qu'à genoux... Դու զոր միայն ի ծուկ (իջած) կ'անուանէ մարդ, որոյ անունը միայն ծնկան վրայ եկած կուտայ մարդ, Que (զոր) յարաբերական գերանուն է հայցական. կը գործածուի թէ՛ եղակի, թէ՛ յոգնակի, թէ՛ արական եւ թէ՛ իգական գոյական կամ գերանուն մը յարաբերական ձևով. l'homme que j'ai vu (մարդը զոր տեսայ). la dame que nous avons rencontrée (Տիկինը որուն պատահեցանք). les fruits que Charles a cueillis (պտուղները զորս Շառլ քաղեց). les leçons que j'ai apprises (գասերը զորս սովորեցայ). Այսպէս միւս յարաբերական գերանուններ ալ (որ, որք), de qui, dont (որոյ, որոց, յորմէ, յորոց), à qui (որում, որոց) և qui ուրիշ նախադրութեամբ ամէն սեռի և թուոյհամար նշոյն կը մնան իսկ le quel, laquelle, lesquels, lesquelles եւ իրենց նախադրաւոր հոլով տարբեր են, որպէս կը տեսնուի, ըստ սեռի և ըստ թուոյ յարաբերելոց: Ne բայէն յառաջ եւ բայէն յետոյ que կը նշանակեն միայն, ինչպէս տեսած ենք արդէն:

2. Fait courber, կը ծնկեցնէ, ծնել կուտայ. Faire գրուելով ուրիշ բայի վրայ կը շինէ անցողական բայ, որ հայերէնի մէջ կը կաղծուի ցալ բայով կամ ցնել,

ուցանել մասնիկով. այսպէս, faire aller, քալեցնել. faire lire, կարդալ տալ, կարդացնել. faire parler, խօսեցնել. Խոնարհման մէջ միայն faire բայն է որ կը փոխուի, իսկ ետեւէն եկող աներկայ ժն միշտ անփոփոխ կը մնայ: Երբ faire էն յետոյ գերանունական բայ մը գայ՝ se գերանունը զանց կ'առնուի. կ'ըսուի faire taire (լռեցնել), փոխանակ ըսելու faire se taire, faire assoir (նստեցնել) փոխանակ faire s'asseoir ըսելու:

3. Comme une lampe de vermeil, իբրեւ ոսկեգոծ արծաթէ մի կանթեղ. Առարկայի մ'ինչ բանէ շինուած ըլլալը նշանակելու համար նիւթին տն. ուսն վրայ de նախդիրը կը գրուի. or. de papier թղթէ, թղթեայ, de cuir կաշիէ, կաշեայ, de fer երկաթէ, երկաթեայ. une montre d'or, ոսկեղէն ժամացոյց մը, des chandeliers d'argent, արծաթեայ աշտանակք: Երբեմն en նախադրութիւն ալ կը ծառայէ ցուցնելու բանի մը նիւթը. poêle en faïence, en fonte, յաճապակեայ, լոսփոռ երկաթէ վառարան. une maison en bois, en pierre, փայտաղէն, քարաղէն տուն մը:

4. On dit que c'est toi qui produis... կ'ըսենք թէ դու ես որ յառաջ կը բերես: On dit, կ'ըսեն. on անորոշ գերանուն է և կը նշանակէ մէկը, մարդ, մարդիկ. իրեն բայը միշտ եղակի երրորդ գէմբ է, թէպէտ հայերէնի մէջ կրնանք յոգնակի երրորդ գէմբով լծարդ մանել՝ առանց իսկ յայտնի տէր բայի. on frappe à la porte, դուռը կը քարկենք. on parle beaucoup en ce moment du docteur Koch, այս վայրկեանս տօբգոր ֆոխի վրայ շատ կը խօսին (կամ կը խօսուի՝ կրաւորական ձևով, յայնժամ եղակի գ. գէմբով): On միայն իբրեւ տէր բայի կը գործածուի բայի հետ. ոչ առանձին կը գործածուի, ոչ խնդիր կ'ըլլայ:

5. Et que sans toi եւ, փոխանակ ըսելու et que le verger, sans toi, toujours avare, n'aurait point de fruits. Եւ թէ մրգաստաց առանց քա, միշտ ծլատ, բնաւ պստղ չպիտի ունենար: Ոտանաւորի մէջ շատ անգամ յեղաշրջութիւն ըսուած քերականական ձեւը տեղի կ'ունենայ, որ կը կայանայ բառերը իրենց քերականական կարգէն տարբեր կարգով շարելու մէջ:

6. Nul insecte n'est oublié, Ոչ մի միջատ մոռցուած է, բնաւ միջատ մը մոռցուած չէ: Ըսինք արդէն որ երբ խօսքին մէջ բացասական իմաստ ունեցող բառ մ'ըլլայ (ինչ. rien, personne, nul, aucun, point, jamais), բայը միայն ne կ'առնու. առանց քսի:

7. Et pour obtenir chaque don..., եւ ստանալու համար իւրաքանչիւր պարգէն. Chaque եւ chacun պէտք չէ շփոթել միմեանց հետ. chaque անորոշ ածական է, գոյականի հետ կը գործածուի եւ կը նշանակէ իւրաքանչիւր, անցնիւր, իսկ chacun աւորոշ գերանուն է, գոյականի հետ կը գործածուի եւ կը նշանակէ իւրաքանչիւր ոք, անցնիւր ոք. երկուքն ալ միայն եղակի կը գործածուին. chaque չի փոխուիր իգականի մէջ, chacun կ'առնու անձոյն e: — Obtenir անկանոն բայ է, կը խոնարհուի tenirին պէս, որ նշոյնպէս կը խոնարհուի venirին նման զոր տեսնեք. tenir, tenant, tenu, je tiens, je tins, je tiendrai, je tiendrais. venir կ'առնու être օժանդակ, իսկ tenir, որ ներգործական է, կ'առնու avoir օժանդակ:

8. Que chaque jour tu fais éclore, Չոր ամէն [ամէն մէկ] օր կը փթեցնես (ծաղկի պէս): Eclore, ձուէն դուս ելնել, ծլիլ, պահասաւոր անկանոն բայ է, սճմ. ներկ. il éclôt, ils éclosent. ապառ. il éclorea, ils éclorent. թէակ. il éclorait, ils écloiraient. ստ. ներկ. qu'il éclosse, qu'ils éclosent. ընդ. անց. éclos, e:

9. A midi, le soir, à l'aurore, միջօրէին, երեկոյին, առաւօտից: A նախգիրը կը գործածուի գործողութեան մը ժամանակը ցուցնելու համար. այսպէս և à minuit (կէս գիշերուն), à une heure (ժամը մէկին), à deux heures et demie (ժամն երկուքուկէսին): Առանց նախգրի՝ հայցականն ալ կը գործածուի ժամանակի պարագայն ցուցնելու համար. ինչպէս, le soir (երեկոյին), ce matin (այս առաւօտ, այս առտու), demain matin, (վաղն առաւօտ), hier soir (երէկ երեկոյ, ին), dimanche prochain (գալ կիրակէ), la semaine dernière (անցեալ շաբթու): Եղանակաց անուններուն հետ կը գործածուի en նախգիրը, en été, en automne, en hiver (ամառն, աշնան, ձմրան տուն), բաց ի printemps (գարուն)էն, որ à նախգրով և յօդով կը գործածուի, au printemps (գարնան):

10. Ma bouche balbutie (պալլիւսի) ce nom des anges redouté, այն է՝ ce nom redouté des anges, իմ բերանս կը բոբովէ այդ անունը յորմէ հրեշտակ կ'երկնչին: Հայերէն չ'ըսուիր հրեշտակներէն վախճում, զի վախճալ, երկնչիլ բայերը ներգործական չեն հայերէնի մէջ և հետեւապէս չ'ըսին կրօնական:

11. Un enfant même est écouté, Տղայ միսկ կը լսուի: Même նոյն, իսկ, եթէ գոյականի վերաբերի ածական է, իսկ եթէ բայի՝ մակբայ է, եւ յայնժամ կը մնայ անփոփոխ. ընդհանրապէս մէկ գոյականէ կամ դերանունէ յետոյ ածական է, մէկէ աւելի՝ գոյականներէ եւ բայէ յետոյ մակբայ է: Est écouté, կը լսուի, կրօնարական բայ է, սճմ. ներկ. եղ. գ. դէմք:

12. Ce dont les autres ont besoin, Չայն (ինչ) որում այլ պէտք ունին: Dont, սեռական կամ բացառական յար. դերանուն, կը վերաբերի ont besoin ին. avoir besoin (պէտք ունենալ) սեռական կամ բացառական խնդիր կը պահանջէ. j'ai besoin d'argent, de pain, d'habits, d'amis. (պէտք ունիմ գումար, հացի, զգեստուց, բարեկամաց), Mon père a besoin de vous (Հայրս ձեզի պէտք ունի):

13. Donne au malade la santé, Տուր հիւանդին առողջութիւն (այսինքն առողջութիւն ըսուած բանը. սեռ. ցուցնող բառերը որոշեալ յօգ. կ'առնուն գաղիւրէնի մէջ.) Au malade (հիւանդին) տրական հոլով է: Տրական հոլովը գաղիւրէնի մէջ կը կադմուի հայցականին վրայ դնելով՝ à նախգիրը. à le միանալով au կ'ըլլան. le coeur սիրտը, au coeur սրտին. l'esprit միտքը, à l'esprit մտքին, à moi, à toi, à lui, à elle, à soi, à nous, à vous, à eux, à elles (ինչ, քեզ, նա, ինքեան, մեզ, ձեզ, նոցա): — Té վերջացեալ գոյականը իգական են. ինչպէս, la santé (առողջութիւնը), la bonté (բարութիւնը), la beauté (գեղեցկութիւնը), la pauvreté (աղքատութիւնը), la piété (բարեպաշտութիւնը), la fraternité (եղբայրութիւնը), la cruauté (անգթութիւնը). բացառու-

թիւն են le comté (կոմսութիւնը), le comité (մասնախումբը), l'été (ամառը), le côté (կողմը), le pâté (կարկանդակը):

14. Au mendiant, մոռացկին: Mendiant գոյական է շինուած mendier (մուրալ) բային ընդունելութիւն ներկայէն. Գաղիւրէնը ունի շատ գոյականներ շինուած բայից ընդունելութիւն ներկայէն. ինչպէս, le commandant (հրամանատարը), le commerçant (վաճառականը), le correspondant (թղթութակցը), un battant (փեղկ մը), un restaurant (ճաշարան մը), un brillant (շողակն մի), le tranchant (սայրը՝ սուրին), un revenant (ուրուական մը) են. որք commander, commercer, correspondre, battre, restaurer, briller, trancher, revenir բայից ընդունելութիւն ներկայներն են գոյականացեալ:

15. A l'orphelin une demeure, Որքոյն մի բնակարանի գական են նաեւ eur վերջացեալ գոյականը որ ընդհանրապէս յատկութիւն մը կը ցուցնեն. ինչպէս, la blancheur (սպիտակութիւնը), la candeur (անբծութիւնը), la couleur (գոյնը), la pâleur (սոգունութիւնը), la peur (երկիւզը), la valeur (արժէքը, բաշխութիւնը), la vapeur (շողին) են. բաց ի heure, demeure բառերէն ամէնքն ալ առանց e ի կը գրենուին. արական են միայն le bonheur (երջանկութիւնը), le malheur (գժեհատութիւնը), l'honneur (պատիւ), le déshonneur (անպատուութիւնը), l'heur (բախտը), le coeur (սիրտը), le choeur (պարը, գասը), le labeur [աշխատութիւնը]:

16. Au prisonnier, բանտարկելոյն, կալանաւորին: Prisonnier բառն ածանցեալ է prison [բանտ] բառէն ier յետագոյս մասնակամբ. այս մասնիկը յաւելնալով գոյականաց ծայրը՝ կը շինէ նոր գոյականներ որք կը նշանակեն վիճակ, արհեստ, քնդուհարան, ծառ, ինչպէս, écolier [գաղտնական], jardinier [պարտիզպան], géôlier [բանտապան], herbier [խոտի դարան], sucrier [շաքարաման], prunier [սուրբերի], caféier [կոփերի], poivrier [պղպեղին], են. Clu, g տառերէն յետոյ er կը դրուի. vacher [կովարած], bûcher [փայտարան], clocher [ղանգակատուն], cocher [կառապան], imager [պատկերանոց], oranger [նարնջենի, են:

17. Au père qui craint le Seigneur, Այն հօր որ կ'երկնչի Տիրոջմէն: Craindre բայը ներգործական է գաղիւրէնի մէջ, հետեւապէս կ'առնու հայցական [առանց նախգրի] սեռի խնդիր. l'esclave craint son maître [գերին կը վախնայ իւր տիրոջմէն. — գաղ. qhur strp]: Craindre բայ անկանոն. նախնական ժամ. craindre, craignant, craint, je crains, je crainis. ածանցեալ ժամանակաց ամենքն ալ ըստ կանոնի կ'ածանցին ի սոցանէ:

3. ՀԱՅԵՐԷՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՆԿԱՆ ՕՐԵՆԵՐԳՆ ՅԻՐ ԶԱՐԺԱՆ

Ո՛վ Հայր որում իմ հայր կ'երկրպագէ,
Դո՛ւ զոր ի ծունր անկեալ միայն կ'անուանէ՝
մարդ,
Դո՛ւ որոյ անունն քաղցր և ահաւոր
կը խոհարհեցնէ զճակատ իմ մօր:

Կ'ըսեն թէ չողջողուն այս արեգակ
Քո զօրութեան մի խաղալիկն է միայն,
Թէ ոտիցդ տակ կը տատանի այն
Իբրեւ ոսկեզօծ կանթեղ մ'արծաթեայ:

Կ'ըսեն թէ դո՛ւ ես որ կը ծնուցանես
Թռչնիկները դաշտերուն մէջ,
Եւ թէ փոքրիկ մանկանց կուտաս
Հոգի մ'ալ որ ճանչեն դքեղ:

Կ'ըսեն թէ դո՛ւ ես որ կը փթթեցնես
Ծաղկունքն որովք կը պծնի պարտէզ,
Եւ թէ առանց քո միշտ ժլատ՝
Անպտուղ ամուլ պիտի լինէր միգաստան:

Պարգեններուն որոց չափն է քո բարութիւն՝
Հրաւիրեալ է տիեզերքն համայն,
Եւ ո՛չ միջատ մի է մոռցուած
Յայս խորխճան բնութեան:

Եւ որպէս զի ստանայ մարդ մէն մի պարգև
Ձոր կը բղխես ամէն օր,
Միջօրէին, երեկոյին, առաօտուն,
Ի՞նչ պէտք է ընել. — Գո անունն արտա-
սանել:

Ո՛վ Աստուած, իմ բերանս ալ կը թոթովէ
Այդ անունը հրեշտակաց ահարկու.
Մանկան մի ծայնն ալ կը լսուի
Այն պարուն մէջ որ կը լինի քեզ օրհներգու:

Ո՛հ, զի կը լսէ նա ա՛յնքան հեռուէն
Այն մաղթանքներ զոր մեր բերան կ'ուղղէ
առ նա,

Կ'ուզեմ անդուլ խնդրել իրմէն
Ձայն ինչ որում այլք կարօտ են:

Տո՛ւր հիւանդին առողջութիւն,
Մուրացիկին հացն որոյ համար նա կ'արտաս-
ուէ,

Բնակարանն տուր, Տէ՛ր, որբոյն,
Ազատութիւն բանտարկեւոյն:

Տո՛ւր ընտանիք մի բազմանդամ
Հօ՛րն որ Տիրոջ երկիւղն ունի ի սրտին,
Իմաստութիւնն տուր ինձ և բաստ,
Որ երջանիկ լինի մա՛յրն իմ:

Ռ. Յ. ՊԵՂՆԵԱՆ

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԸՆԹԱՑՔ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԴՊՈՒԹԵԱՆ

Թէ ինչ փոփոխութիւններէ անցաւ հայ-
յերէն լեզուն մինչեւ առաւ վերջին կա-
տարեալ ձեւն յորում կը գտնենք զնա, այս
հարցման չկրնար որոշ պատասխան տրուիլ,
քանզի չունինք մեր լեզուին նախնի հան-
գամանաց և տակաւ զարգացման վրայ ոչ
պատմական յիշատակ և ոչ յաջորդական
փոփոխմանց օրինակներ, ինչպէս ունին ու-
մանք ի լեզուաց, յանուանէ գաղիերէնն:

Ձիք տարակոյս թէ Հայ լեզուն, զինչ եւ
իցէ ծագումն նորա՝, Հնդեւրոպական կամ
Դուրանական, ի սկզբանէր անհարթ եւ
թերակատար, յընթացս դարուց տակաւ
զարգանալով առաւ իւր վերջին ձեւը: Ձիք
գիւտ կամ հնար որ իջած է յերկնուստ,
կամ բուսած յերկրէ միահողոյն, ապա թէ
ոչ երկնային և ի վեր քան զընութիւն հա-
մարելի էր: Առանց միջնորդութեան մարդ-
կային անդուլ աշխատութեան և գործօն
հանձարոյ իւր սքանչելիօք կատարուած
դնել ինչ յաստիս՝ հակառակ է գիտութեան
և փորձոյ: Մարդ է որ գործէ զերկիր:
Մեր բովանդակ գիտութիւնն զընութենէ և
զմարդոյ՝ գործ է փիլիսոփայութեան, ար-
դիւնք գիտողութեան եւ փորձոյ. այսոքիկ
են գործիչ որ և իցէ զարգացման ուր սոքա
դադարին, կը դադրի յառաջագիմութիւն,
և մնամք միջնադարեան խաւարին և սնապաշտ
անշարժութեան մէջ: Ապա յետ այնչափ ան-
չափ փորձերու պարտիմք ընդունիլ իբրեւ
ի յառաջագունէ, թէ ամէն զարգացումն
եղած է և լինի բնական պայմաններով:
Հարկ է ուրեմն զզարգացումն լեզուի եւս
դնել հպատակ օրինաց բնական պայմաննե-
րու: Լեզուի զարգացման համար այս պայ-
մաններէն մին, թէպէտ նիւթականն, յետ
փիլիսոփայութեան և ժամանակի, է առ-
նուլ օտար լեզուներէ, անուշտ լաւագու-
նէն և յառաջս դիմագունէն, բառեր և ոճեր
ըստ պիտոյից ժամանակին քաղաքական եւ
առեւտրական հաղորդակցութեան պատճա-
ռաւ: Թէ հայերէնն ունի յատկապէս օ-
տար բառեր՝ առանց ժխտելոյ է: Այսպէս
ո՛վ կրնայ ուրանալ թէ փոխառութեամբ
մտած չեն ի մեզ պարսկերէնէ, յունա-

րենէ և լատիներէնէ սա ծանօթ ան-
ուանք. աշակերտ, սպայ, հրաման, դիւան,
հրեշտակ, դե, ստամոքս, ստոման, մե-
տաքս, կրկէս, նախորտ, պւէտ. սուգար,
դուքս, կայսր, լէգէոն: Այս բառք որ հա-
մեմատութեամբ սակաւ են թուով, յայտնի
կը ցուցնեն զիւրեանց ծագումն: Սակայն
կը գտնենք ուրիշ ոչ սակաւ բառեր որ ու-
նին աւելի կամ նուազ նմանութիւն պարս-
կերէնի և յունարէնի հետ, թէպէտ սոցա
նմանութիւնն չէ այնպէս որոշ և յայտնի,
որպիսի է առաջիններունը, մինչեւ կարող
լինել մեզ ասել թէ սոքա ևս մտած են ի
մեզ, այլ մասնաւոր արուեստիւ, այն լեզու
ներէն որոց բառերուն հետ ունին նմանու-
թիւն: Ո՛րչափ մօտ են, ոչ ձայնիւ միայն,
այլև նշանակութեամբ սա հայերէն բառք,
կոփեմ, վասակիւմ, փորձեմ, առնեմ, սպա-
նանեմ (սպանդ,) մալեմ, բոյս, ապաւէն,
կեղեւ, սեմեակ, ուռկան, ապիրաւ, սա յու-
նարէն բառերուն. *fn'epo*, վասպա՛գօ, բի-
րա՛ւօ, ուրի՛գօ, օրի՛գօ, սբէ՛վօ, մալա՛ւօ,
Ֆի՛սիս, աբով՛ւօ, քէ՛լիֆօս, սինիֆի՛ա, օր-
ֆա՛նի, աբի՛րաբոս. և սոքա, կով, պայման,
կուտ, պասգամ, գան, երանգ, երաւս,
պարգ, աւանդ, ցամաք, դիւսեմ, զեմում,
(զէն,) սասակեմ, սասակումն, զեմումն,
զասիկ, սա պարսկերէն անուանց, կեալ,
փէյման, կիւզ, փէյլամ, կեան, բէնք, բէզ,
խպրիյգ, ալէնդ, սամէ, սիյէն, զէսէն (հը-
զէն) զէսէկի: Ոմանք կը կարծեն թէ այս բառք
հնուերոպական մայր լեզուէն մնացած են
հայերէնի և ուրիշ համայնեղ լեզուաց մէջ
նաեւ ուրիշ այսպիսի բառեր կը գտնեն
հայերէն՝ համեմատելով մեր բառերն քանի
մը հարկւր արմատական ձայներու հետ
զորս լեզուաբանք ոմանք կը համարեն հնու-
երոպական նախալեզուի մը արմատներ,
զորս կը ցուցնեն նաև ուրիշ համայնեղ լեզ-
ուաց մէջ: Այլք, համարելով հայերէնն ու-
րիշ լեզուաց մայր կամ արմատ, իբրև ըս-
կզբնական լեզու մարդկային, կը պնդեն
թէ ուրիշ լեզուներ մենէ առած են այն
արմատներն: Դարձեալ այլք կ'ըսեն թէ
Հայն իւր նախկին աղքատ լեզուն ծաղիկե-
ցուցած բառերը բազմացուցած է, ուրիշ
լեզուներէ, մանաւանդ պարսկէն և յունէն
առնելով բառեր, և հնչման փոփոխութեամբ
այլեւայլ գոյներ տուած է նոցա, և այս-
պիսի փոփոխութեան արդիւնք կը համա-

րին խումբ խումբ նմանաձայն կամ իբր նը-
մանաձայն բառեր աւելի կամ նուազ մօտ,
երբեմն ևս հակառակ նշանակութեամբ:
Այսպէս գազան բառէն որ է սլարսիկ բառ
իբր խածան կամ խածանող, ելած կը հա-
մարին, հնչման փոփոխութեամբ, մեր խա-
ծանեմ բայը, որ բուն կը նշանակէ սուր
գործեալ, զորօրինակ ատամամբ ծակել: Նոյն
բառն ուրիշ փոփոխութեամբ եղած է կծա-
նել, կծել, (կճել, ռմկ.), արմատ՝ կիծ
նշանակելու համար ա՛յլ ազգ, զորօրինակ՝
ջերմութեամբ կամ ուրիշ կերպով ծակել-
աստի՛ կայծ, կծու, կսկիծ: Նոյնն ուրիշ
փոփոխութեամբ հնչման եղած է կիզում,
արմատ՝ կէզ: Խածանեմէն է գրի մը յաւել-
ուածով՝ խայծել, այսինքն հոսնիւ, լինել
խածանելի կամ ուտելի, յորմէ՝ խայծ, կեր-
խայքելն է դարձեալ ուրիշ փոփոխութեամբ՝
խոծանել: Աստի՛ խայթ, որմէ շատ հեռի
չեն թէ՛ ձայնիւ և թէ՛ նշանակութեամբ,
խիթ և խէթ, ուստի խիթալ, իբր ունենալ
խայթ, վէր ի սրտին, և խեթկել, եղջերբ
կամ նմին նման գործելով մղել: Նոյն արմա-
տէն է խքան, խքանել, խքել, ռմկ. խոքել:
Նոյն արմատէն համարելի են՝ խուք, խոչ,
իբր ցցուած ինչ որ արգել լինի գնացից՝
ևս և՛ խաչ, այսինքն՝ տնկուած փայտ (գա-
զրգ) որ յետոյ եղած է մասնաւոր անուն
գործւոյ մահապարտները կախելու, կցելով
ուրիշ խոտորնակ փայտ, իբրև նեցուկ բազ-
կաց մահապարտին: Այս խմբին կը վերա-
բերի նաև խոցել, որ է սուր գործելով բա-
նալ ծակ, ինչպէս նաև հակառակը խնում,
արմատ՝ խից, ծակը գոցել: ուրիշ հնչմամբ
կից, կցել: Խուլթի մը հանդիպելէն լինի
ապաքէն գլորել կամ գեղեկել, ուստի խը-
թելը դարձեալ հնչման փոփոխութեամբ
լինի գքել, գայքել, արմատը՝ գայք, որմէ
և գայքակղել (դայթելով գլել, անկանել)
գայթելուն որ է երերալ, դեղեկել ոտիւք,
շատ մօտ են կայքել, և կայքուել, որոց ար-
մատներն են կայք, կայքիւ, կայքաւ: Ահա
բառերու խումբ մը զոր, կ'ըսեն այս տե-
սութեան ջատագովք, ի զուր է հնուերոպա-
կան քոյր լեզուաց մէջ որոնել: հայերէնն
ստացած է զայնս յինքնէն, ի ներքուստ, և
բառերու այսպիսի համայնեղ խումբեր շատ
կը ցուցնեն լեզուին մէջ: Զիարդ. և իցէ,
այս կամ այն, կամ թերևս մեզ բոլորովին
անծանօթ տարբեր օրինակաւ հայերէնը

քերականութեամբ և բառարանով զինքն յօրինած, յարդարած, հարստացուցած եւ հասած է ի չափ եւ ի հասակ հասուն լեզուի:

Ա. Մ. ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆ

(Շարունակելի)

ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹԻՒՆ

ՀՈԳԵՅԱՆՈՒԹԻՒՆ (1)

(Պէրպլեբեան վարժարանի մէջ աւանդեալ դասուց ամփոփումն):

ԳԱՍ Գ. (Շար. եւ վերջ)

ԳԻՏԱԿՅՈՒԹԻՒՆ (CONSCIENCE)

15. Անդրադարձութիւնն կամ ուշադիր գիտակցութիւնն միակ աղբիւր է միութեան, նոյնութեան եւ պատճառի գաղափարաց. — Ուշադիր գիտակցութեամբ կամ անդրադարձութեամբ հոգին պայծառ ծանօթութիւնը կ'ստանայ իւր վիճակներուն ու գործողութեանց: Միանգամայն կը ճանչէ ինքզինքն, վասն զի խորհուրդները, հաճոյքներն ու ցաւերը, կամեցողութիւնքն՝ որոց գիտակցութիւնն ունի՝ կը վերագրէ ինքզինքին. կ'ըսէ՝ ես կը խորհիմ, ես կ'զգամ, ես կը կամիմ, գիտէ թէ ինքն է ենթակայն այդ գործողութեանց կամ կերպաւորմանց: Արդէն չէ կարելի բաժնել գիտակցութիւնն ու ետք երբ կ'ըսեմ թէ հանգիստ եմ, անշուշտ հանգստեան գիտակցութիւնն ունիմ, եւ եթէ հանգստեան գիտակցութիւնն ունիմ՝ ուրեմն ե'ս եմ որ հանգիստ կը վայելեմ ու կը զանազանեմ զայն անհանգստութեան վիճակէ զոր կրած եմ այլ անգամ: Գիտակցութեամբ մեր խորհուրդներն ըմբռնելով՝ կ'ըմբռնեմք նաեւ ի նոսա խորհեալ իրերն, վասն զի գաղափարն ոչ ինչ է առանց առարկային, և գաղափարին ծանօթութիւնն է նաեւ առարկային ծանօթութիւնը: Գիտակցութիւնն է ուրեմն միանգամայն գիտակցութիւնն մտածեալ իրաց, կամ ծանօթութիւնն, որով ընդհանուր պայմանն ամէն ծանօթութեանց:

Բայց կան ինչ ինչ յոյժ էական ծանօ-

թութիւններ որոց ինքն է միակ աղբիւրն. այդ գաղափարաց գլխաւորներն են միութեան, նոյնութեան և պատճառի գաղափարք: — Միութեան գաղափարն ամէն մարդոց ընտանի ու պիտանի գաղափար մ'է. այն է հիմն իրենց հաշուոց. թիւերու ամբողջ գիտութիւնն միութեան գաղափարին վրայ հիմնուած է, վասն զի թիւերն միութեան բազմապատիկներն կամ կոտորակներն են: Մեր միտքն ուստի ստացած է այս գաղափարն: Չէր կարող զգայարանաց միջոցաւ ստանալ արտաքին աշխարհէն, վասն զի մեր զգայարանք տարածութիւնը մեզ զգալի կ'ընեն, եւ տարածութիւնն էապէս բաժանական է. մեր շուրջ ամէն մարմինը կոտորակելի են ի մասունս, և մասունք կըրնան բաժնուիլ աւելի փոքր մասանց և սոքա առաւել փոքրագունից, և երբ նիւթապէս անկարելի ըլլայ բաժանումը՝ երեւակայութիւնը կը շարունակէ դայն. մենէ դուրս չկայ բան մ'որ ունենայ ճշմարիտ և կատարեալ միութիւն: Մեր մարմինն ալ մի չէ, վասն զի կրնայ կտրուիլ ու կոտորակուիլ: Բացարձակ միութիւնն ֆիզիքական ու զգալի գաղափար մը չէ մեր մէջ, մեր գիտակցութեամբ միայն կը գտնեմք զայն: Գիտակցութեամբ կ'ըմբռնեմք մեր ետք, եւ այդ ետք ինքզինք բացարձակապէս մի կը ճանչէ. չեմք կարող ըմբռնել ետք կոտորակներ, կէս ես, քաւորդ ես, և ընդհանայ մեր մարմինը ծայրատուիլ, պակսիլ, ո'չ երբէք կարելի է մեզ ըմբռնել ետք ծայրատում, նուազում, վասն զի ինչ որ ես կ'անուանեմք՝ նիւթական գոյացութիւն մը չէ, տարածութիւն և մասեր ունեցող այլ աննիւթական բան մը, պարզ զօրութիւն մը, կեդրոն մը մեր էութեան, մեր անձն է այն, հետեւապէս մի եւ անբաժան: Այս ճշմարիտ ու բացարձակ միութեան գաղափարն յինքեան գտնելով միտքն՝ կը տեղափոխէ արտաքին աշխարհին մէջ եւ յարաբերական ու ենթադրական միութեանց գաղափարներ կը ստեղծէ:

Նոյնութեան (identité) գաղափարն ալ իւր անձին գիտակցութեամբ կ'ստանայ մարդ: Բնութեան մէջ ամէն ինչ փոփոխական է, ամէն ինչ կ'այլակերպի, կ'անցնի, կը ջնջուի: Մեր մարմինն ալ ենթակայ է այդ օրինաց, եւ ոչ միայն հասակին աղեցնութեան տակ մեր արտաքին կեր-

(1) Տես թիւ 4—5:

պարանքը փոփոխութիւն կը կրէ, այլ նոյն իսկ մեր մարմնոյն կազմածը, մեր դնդերներն, ջղերն, ոսկրներն, մազերն, ամէն մասունքը ժամանակի մը տեւողութեան մէջ կը փոխուին ամբողջապէս: Արդ ուստի՞ է ի մեզ նոյնութեան գաղափարը. ուստի՞ է որ հակառակ արտաքին փոփոխութեանց՝ կը յամառինք ճանչել նոցա տակ նոյն իրն, նոյն գոյացութիւնն որ կը մնայ: Գոյացութիւնն ուղղակի մեզ զգալի չէ, նիւթն իւր յատկութեամբք մեզ կը ճանչցուի, եւ յատկութիւնք իրաց կրնան պակասիլ, այլափոխիլ: Մեզ ուղղակի ծանօթ գոյացութիւնն մեր եսն, մեր անձն է միայն, որոյ գիտակցութիւնն՝ իբրեւ մի և պարզ էութեան գիտակցութիւն՝ կը մնայ նոյն և անյեղի հակառակ մարմնական փոփոխութեանց եւ նոյն իսկ խորհրդոց ու ճաշակաց փոփոխութեան: Նոյնութեան ծանօթութիւնն է նախ եւ առաջ մեր անձին գոյութեան զգացումն ժամանակի տեւողութեան մէջէն. մեր անձին կը վերադրեմք մեր անցեալ գործոց պատասխանատուութիւնն, մեր անցեալով կը պարծինք կամ կ'ամաչեմք. այս անփոփոխ ապացոյց է թէ ի մեզ նոյն ու անփոփոխ կ'զգամք մեր եսը, միշտ նոյն անձն եմք մեր գիտակցութեան զարթման առաջին վայրկեաններէն ցայսօր: Ահա՛ այս ներքին՝ մեր անձնական նոյնութեան զգացումն է որ կը պատշաճեցնեմք ապա արտաքին աշխարհի իրաց եւ փոփոխական հանգամանաց տակ կ'ենթադրեմք նոյն մնացած լինել նոցա էութիւնն:

Պատճառի կամ պատճառաւորութեան (causalité) գաղափարն ունիմք. ամէն ինչ արդիւնք կը համարիմք պատճառի մը, եւ երբ իրի մը կամ երեւութի մը պատճառը չեմք տեսներ՝ կը փնտռեմք, վստահ թէ պատճառ մը ունի այն: Պատճառի գաղափարն կրկին է. արդիւնքաւոր պատճառ (cause efficiente), այսինքն այն որ յառաջ բերած է այս ինչ արդիւնքն, եւ վախճանական պատճառ (cause finale), այսինքն վախճանն, նպատակն որոյ համար պատճառ մը այս ինչ արդիւնքն յառաջ բերած է: Մարդկային միտքն կը հարցնէ միշտ ի՞նչպէս եւ ինչո՞ւ, կը խնդրէ պատճառ մը իւր շուրջ դիտած երեւութից ու կը ջանայ հասկնալ անոնց նպատակն: Արդ այս կրկին պատճառաւորութեան ալ գաղափարն մարդս

իւր անձին գիտակցութեան միայն կը պարտի: Բնութեան մէջ նա կը տեսնէ միայն երեւութից յաջորդութիւն մը. կը տեսնէ թէ մթնոլորտին այս ինչ պայմաններուն մէջ ամպերու այս ձև գումարման մը կը յաջորդէ անձրեւը, բայց ոչինչ աւելի կը յայտնեն իրեն իւր զգայարանք: Երկու երեւութից մէջ պատճառի եւ արդեանց կապակցութեան մը գաղափարն ունենալու համար հարկ է որ նախ մարդ ինքզինքն զգացած լինի իբրեւ գործող էակ, զօրութիւն մը, իբրեւ պատճառ իւր գործոց: Արդարեւ ուղղակի կերպով իրեն ծանօթ միակ պատճառն ինքն է. ինք կը կամի եւ կը շարժէ բազուկը. պայծառ գիտակցութիւնն ունի թէ այդ շարժումն յառաջ չը պիտի գար առանց իւր կամելոյն, եւ յետոյ կերպիւ կը տեսնէ այդ երկու իրողութեանց (կամելուն եւ շարժելուն) մէջ տեղ եղած պատճառի և արդեան կապակցութիւնն: Նոյնպէս եւ երբ կը գործէ՝ նըպատակի մը համար, գիտաւորութեամբ մը կը գործէ, գիտակցութիւնն ունի մի վախճանի որուն կը ձգի իւր կամքն, իւր ձիգը: Արդ զգալով ինքզինք պատճառ իւր շարժմանց, իրմէ դուրս և առանց իւր կամաց յառաջ եկած շարժմանց ու փոփոխմանց հանգիստօրէն պատճառներու գոյութեան կը հաւատայ: Եւ ա՛յնքան ստոյգ է թէ մարդ ինքնիրմէ ստացած է պատճառի գաղափարը որ, տղայութեան կամ տգիտութեան մէջ, բնութեան երեւութից ալ կ'ենթադրէ պատճառ իրեն նման իմացական ու ազատ զօրութիւններ, էակներ: Տղայն բարկութեամբ կը ծեծէ քարը որ իւր ոտքը ցաւցուց, իբրեւ թէ կամեցող էակ մի լինէր այն: Ժողովուրդք իրենց տղայութեան դարերուն մէջ բնութեան զօրութեանց վերադրած են մարդկային ստորոգելիք, բարոյական ու ֆիզիքական աստի բազմաւսուածութիւն և նմանամարդութիւն (anthropomorphisme):

16. Գիտակցութիւնն ուրոյն կարողութիւնն է:— Գիտակցութիւնն սլէ՞տք է նկատել մի ուրոյն կարողութիւն, զատ ու բաժանելի մեր այլ կարողութիւններէն որոց վրայ կերպիւ իւրիք հսկելու եւ զորս լաւագոյն ճանչելու կը ծառայէ մեզ: Գիտակցութիւնն իրրեւ ուրոյն կարողութիւն ըմբռնել կը նըշանակէ վերացումներն իրացնել և անպէտ

կերպով բազմացնել կարողութեանց թիւը, Գիտակցութիւնն առանց մեր հոգեկան կարողութեանց գործունէութեան կը ցնդի եւ յոչինչ կը վերածուի. իւր դաշտն անոնց դաշտն է և ամենուն դաշտն ի միասին առնելով, մինչդեռ հոգւոյ իւրաքանչիւր կարողութիւն ունի իւր առանձին դաշտն ու յատուկ պաշտօնը. ըմբռնումն առարկայ ունի ներկայն, յիշողութիւնն անցելոյն կը վերաբերի, խելամոռութեամբ ընդհանուրն ու ապագայն կ'ըմբռնեմք. իմացականութիւնը՝ ճանչելու կարողութիւնն է, զգայնութիւնը՝ հաճոյք ու ցաւ զգալու, կամքը՝ գործելու, իսկ գիտակցութիւնն յամենեւին է միանգամայն, ամենուն ալ գործունէութեան անհրաժեշտ պայմանը։ Արդարեւ խորհիլ առանց գիտակցութիւնն ունենալու թէ կը խորհիմ' է չխորհիլ. ըզգացումն գայութիւն չունի առանց զգալու գիտակցութեան, եւ երբ կ'ըսեմ՝ կը կամիմ, անտարակոյս միւսին ատեն ըսել կ'ուզեմ թէ գիտեմ թէ կը կամիմ, եթէ ոչ ի՞նչպէս կարելի պիտի ըլլար կամիլ։ Միւս կողմանէ, առանց մեր մտաւոր կեանքի գործողութեանց գիտակցութիւնն առարկայ չպիտի ունենար և ոչ իսկ գոյութիւն. զի ի՞նչ բանի գիտակցութիւն ունիմք, եթէ ոչ մեր խորհողոյ, մեր հաճոյից, մեր ցաւոյ, մեր գործունէութեան. առանց ասոնց և զատ ի սոցանէ գիտակցութիւնն ըմբռնել կարելի չէ։ Ապա գիտակցութիւնն մեզ համար չէ այլ ինչ բայց եթէ մեր մշտեին գործունէութիւնն իսկ, որ կը ճանաչէ իւր գործողութիւնքն ու կերպաւորումներն, միւսին ատեն որ առաջիններն կը կատարէ ու վերջիններն կը կրէ։ Ուստի և ոչ թէ ուրոյն կարողութիւն մի պէտք է համարել զայն, այլ մեր հոգւոյն ամէն կարողութեանց անբաժան եղանակն ու հասարակաց ձեւն։

Ռ. Յ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ,

ԶԱՆԱԶԱՆՔ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ

Կրթական խնդրոց վրայ

Գլխաւոր Մանկավարժից, Փիլիսոփայից եւ Բարոյաբանաց կարծիքները։

1. ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԸ

Ներկայն և խոր մտածութեամբ փնտռելով թէ ի՞նչ կերպով կրնայի տակաւին ծառայութիւն մատուցանել մեծագոյն բազմութեան, որպէս զի կենացս ո՛ր և է մէկ ժամանակն չանցընէի առանց օգտակար լինելոյ պետութեան, չգտայ ո՛ր և է զբաղում որ նախամեծար ըլլար քաղաքակցացս առջեւ բաճր կրթութեան մը ճամբան բանալու զբաղումէն...։ Ի՞նչ բան արդարեւ լաւագոյն և կարեւորագոյն քան հրահանգել և դաստիարակել երիտասարդութիւնը։

[ԿԵՆՈՐՆ, ձգուսկուքեմէ]

Ընտիր գործ մ'է լաւ դաստիարակել տղայքը և օգնել ծնողաց այս պարտաւորութեան մէջ։ — Առաջնորդել հոգիները, դաստիարակել մանուկները, արուեստից արուեստն է այս։

[ԺԵՌՍՈՆ, Թէ պէ՛տ է բերել փոքրիկ զայնքն առ քրիստոս։]

Ստուգիլ, սա միայն գիտեմ որ մարդկային գիտութեան ամենէն մեծ դժուարութիւնն ու կարեւորագոյն կէտն կը թուին ըլլալ այն մասին մէջ ուր կը խօսուի մանուկները սնուցանելու և կրթելու վրայ։

[ՄՈՆԹԵՅՆ, ֆորմէ։]

Եթէ կրնայ դարման մ'ըլլալ մարդկային սեռի ապականութեան, մի միայն մանկութեան իմաստուն և նախահոգ դաստիարակութեամբն պիտի ըլլայ այն։

[ԳՈՄԵՆԻՒՍ, Մեծ վասդապետական, 206 առ ասեմակալ։]

Երբ կը մտածեմ հանրային բարին ապահովելու միջոցներուն վրայ, կը գտնեմ որ մարդկային սեռն անտարակոյս պիտի բարւոքուէր երիտասարդութեան դաստիարակութեան բարւոքմամբն։

[ԼԱՅՊԵՆՏ, Նոր եղանակ ուսանելոյ եւ ուսուցանելոյ զիրաւաբանութիւն։]

Հասարակաց բարին, ազգին պատիւը կը պահանջեն... քաղաքային դաստիարակութիւն մը որ ամէն նորածին սերունդ պատրաստէ յաջողութեամբ ի գործ դնելու ընկերութեան այլազան պաշտօններն ու արուեստներն:

Թողէ՛ք մարդն առանց մշակութեան, տըգէտ, և հետեւապէս անզգայ իւր պարտուց մասին, պիտի ըլլայ երկչոտ, աւելորդապաշտ, գուցէ անգութ: Եթէ չուսուցուի իրեն բարին, ի հարկէ չարին վրայ պիտի խորհի. միտքն ու սիրտն չեն կարող դատարկ մնալ:

Ուրանալ դաստիարակութեան զօրութիւնը, ուրանալ է ընդդէմ փորձառութեան սովորութեանց զօրութիւնը:

[Ա ՇԱՅԻՆ, ֆորձ ազգային դաստիարակութեան.]

Դաստիարակութիւնն անանականութիւնը կը փոխէ ի մարդկութիւն: Անասուն մը է արդէն ամէն ինչ որ պարտի լինել իւր բնազդմամբ. օտար բանականութիւն մը արդէն ամէն ինչ նախատեսած է իրեն համար: Բայց մարդն սահմանեալ է գործածել իւր իսկ բանականութիւնն. նա չունի բնազդում և պարտի ինքնիրեն վարմունքի յատկապէս մը չլինել: Բայց ըստ որում աշխարհ եկած ատեն զայդ ընելու վիճակի մէջէ, այլք ստիպուած են իրեն համար այդ աշխատութիւնը կատարել:

Մարդկային սեռն պարտի անզգալապէս ինքն իր մէջէն դուրս հանել մարդկութեան բոլոր տաղանդներն, բոլոր բնական տրամադրութիւնքն: Մէկ սերունդը կը կրթէ միւսն:

Մարդն միայն դաստիարակութեամբ մարդ է, նա միայն այն է ինչ որ դաստիարակութիւնը կ'ընէ զինքն...: Եթէ օր մը գերագոյն տեսակէ էակ մը մեր դաստիարակութեան միջամտէր, պիտի տեսնուէր յայնժամ թէ մարդն ի՛նչ կրնայ ըլլալ:

Թերեւս դաստիարակութիւնը աստիճանաբար պիտի բարձրի, և իւրաքանչիւր սերունդ քայլ մ'աւելի պիտի առնու մարդկութեան կատարելագործման մէջ, վասն զի մարդկային չբնութեան կատարելութեան մեծ գտնանքն դաստիարակութեան մէջ է:

Դաստիարակութիւնն է ուրեմն մեծագոյն և դժուարագոյն խնդիրն որ տրուած լինի լուծել մարդոյն, վասն զի լուծման հասկացողութիւնն կախումն ունի դաստիարակու-

թենէն և դաստիարակութիւնն ալ կախումն ունի այդ հասկացողութենէն:

Մարդոց գիւտերէն երկու դժուարագոյնքն են զմարդիկ դաստիարակելու և կառավարելու արուեստին գիւտքն. և սակայն դեռ կը վիճաբանին երկուքին ալ, գաղափարին վրայ:

[ՔԱՆԻ, զԳԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒՅՆԷ՛.]

Հակառակ այն անթիւ սխալմանց զորս մարդիկ կրնան գործել դաստիարակութեան մէջ, ամենէն յոռին դարձեալ լաւագոյն է է քան չգոյութիւնն ո՛ր և է դաստիարակութեան: Համոզուած եմ որ եթէ Ռուսո որդի մ'ունեցած ըլլար, և իրեն թողուէր Գաղիացւոց, Իտալացւոց, Չինաց կամ Եսքիմացւոց մէջ զայն մեծցնել տալու ընտրութիւնը, այս վերջնոց չպիտի տար նախամեծարութիւնը:

[ՓՈՎՄ. ՌՈՅՏ, ԽՈՅԳԻ Ի ՎԵՐԱՅ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԽԱՆՈՒՅԵԱՆ.]

Ձէ գիւրին ճշգրէ կատարելութեան այն աստիճանն ուր կրնայ հասնիլ մարդոյն իմացական և բարոյական բնութիւնը: Կենաց առաջին տարիներէն տրուած, ընդերկար շարունակուած և կանոնաւոր մարզանքի մը արդիւնքները կը տեսնուին այն տղայոց վըրայ զորս շահու նպատակաւ կը վարժեցնեն ուժի կամ դիւրաշարժութեան փորձերու: Եւ այս օրինակները կ'արդարացնեն թերեւս իմաստասիրին յոյսերն տեսակին (մարդկային) բարւոքման նկատմամբ:

[ՏԻԿԱՆՏ ՍԻՌՈՒՐԴ, ՏԱՐԵԲ ԻՄԱՍՏԱՍԽՐՈՒՅԵԱՆ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ՄՏԱՅ.]

Եթէ կեանքն լինէր ինչ որ կրնար լինել բարւոք դաստիարակութեամբ մ'եւ բարւոք առաջնորդութեան մ'ազդեցութեամբ, ապրելու նեղութիւնը պիտի արժէր:

[ՃԵՅՄ ՄԻԼ, Ի ՎԿԱՅՈՒՅԻՆ ԲԵՐՈՒԾ ԽԻ ՈՐԴԻԷՆ, ՍԻ. ՄԻԷՆ Ի ՅԵՄՏԱՎԱՐԱՆՈՒ ԽԻ.]

Ընտանեկան զգացմունք և պարտք ունին այսօր մեծ ազդեցութիւն մը: Զգացմունք և պարտք կ'ըսեմ, ոչ ընտանեկան ոգին, այն կերպով որ կար մեր հին ընկերութեան մէջ: Ընտանեաց քաղաքական եւ օրինական կապերն թուլացած են. բնական և բարոյական կապերն շատ զօրացած են. երբեք ծնողք ա՛յնչափ գործվանօք և մտերմօրէն չէին ապրած իրենց զաւակաց հետ, երբէք ա՛յնքան մտահոգութիւն չէին ունեցած նոցա դաստիարակութեան եւ ապագայի մասին: Թէեւ շատ խառն վրի-

պակաւ և չարեօք, այն հզօր ցնցումը
զոր Ռուսօ և իւր դպրոցն տուին հո-
գւոց և բարուց՝ ընդունայն չեղաւ, և կը
մնան անտի փրկաւէտ հետքեր: Եթէ
դիտենք մեր ընկերութիւնն ընդհանրապէս
և այն միլիոնաւոր կեանքերու մէջ որք ծայն
ձուն չեն հաներ, բայց որք Գաղիան են,
առտնին սէրէն ու առաքինութիւնք կը
տիրեն նոցա մէջ և աղայոց դաստիարակու-
թիւնն առաւել քան երբեք կ'ընեն ծնողաց
եռանդուն և յարատեւ հոգածութեան ա-
ռարկայն:

Գաղափար մը կը միանայ այս զգացմանց
և անոնց կ'ընծայէ մի նոր ոյժ, այն գա-
ղափարը թէ անձնական արժանիքն է այս-
օր առաջին զօրութիւնն, որպէս առաջին
պայմանն յաջողութեան կենաց մէջ, և թէ
ոչ ինչ ազատ կը կացուցանէ զմեզ այդ պայ-
մանէն... — այն համոզումը թէ մարդն
ինքն իրմով մանաւանդ արժէք մ'ունի, եւ
թէ իւր անձնական արժէքէն կախումն ու-
նի իսկապէս նորա ճակատագիրը: Հակառակ
մեր բարուց մէջ եղած թուրութեան և ան-
համբերատարութեան, գաղիական ընկերու-
թեան մէջ մի ընդհանուր և խորին զգա-
ցում է դա այսօր, որ հզօրապէս կը գործէ
ընտանեաց ծոցոյն մէջ և կուտայ ծնողաց,
իւրեանց զաւակաց դաստիարակութեան
համար, աւելի ողջմտութիւն և նախատե-
սութիւն քան որչափ պիտի ունենային ա-
ռանց ժամանակակից փորձառութեան խիստ
խրատուց:

ԿԵՁ, Յիւստակագիրք ծառայելու համար իմ ծա-
մանակիս պատմութեան:]

ԲՕԼ ՌՈՒՍԼՕԻ համաճումն գրէին քաղեց.

Ռ. Յ. Պ.

(Շարունակելի)

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆՑ

Ա.

91 Յունվար 28, Խսկիւսար

Ազնիւ բարեկամ.

Փոքր հասակէդ ի վեր փառասիրութիւնդ
էր այն. վարժապետ լինել: Եւ ահա կը
հասնիս փառքիդ. կը շնորհաւորեմ զքեզ և
կը մաղթեմ որ կարող լինիս մեր ասպարի-
զին մէջ օգտակար լինել:

Արդարեւ, ինչպէս կը խոստովանիս, ե-
ռանդը միայն բաւական չլինիր առ այդ. ե-
ռանդեան պէտք է միացնել կարգ մը հըմ-
տութիւններ որք սերտ առնչութիւն ունին
Դաստիարակութեան գիտութեան հետ. եւ
սակայն դու բոլորովին զուրկ չես կարեւոր
գիտելիքներէն. չա՛տ աւելի կարող ես քան
զոր կը կարծես համեստարար. միայն թէ
պէտք ունիս ներելու, շարակարգելու, ընդ-
լայնելու ծանօթութիւններդ՝ աւելի օգտիւ
ծառայելու համար մանկութեան որոյ սի-
րով բուռն կը բարախէ սիրտդ: Այդ մա-
սին օժանդակութիւնս կը խնդրեմ. աւելի
մեծ ուրախութիւն մը չէիր կրնար պատ-
ճառել ինձ. ուստի խամենայն սիրով կը նը-
ւիրեմ քեզ ինչ որ մեծ հեղինակներէ ու-
սած և ինչ որ անձնական փորձառութեամբ
ստացած եմ:

Մասնաւոր կարգի մը հետեւելով՝ տասն
և հինգ օրը մի անգամ պիտի գրեմ քեզ
մանկավարժական խնդրոց վերայ. և եթէ,
գործնական կենացդ մէջ, երբեմն երբեմն
պէտք ունենաս լուսաբանուելու յատուկ
խնդրոց մը մասին՝ միշտ պիտի գտնես յիս
անձանձորթ պատրաստականութիւն ընձե-
ռել քեզ լոյս ըստ կարի:

Ի՞նչ է դաստիարակութեան նպատակը
Ահա՛ մեր գործոյն հիմնաքարը:

Շատեր՝ յանձուկ միտս խորհելով՝ դաս-
տիարակութիւնը նկատած են միայն կըր-
թութիւն զգացմանց, և կամ, բարոյական
զարգացում մարդոյ. ուրիշներ համարած
են զայն իբր միջոց մը հացի խնդիրը լու-
ծելու. և այլք կարծած են թէ պատշաճից
կանոններու պահպանութենէն տարբեր բան
մը չէ դաստիարակութիւնը:

Առաջին երկու կարգաց պատկանողք առ-
երի միայն կը շօշափեն խնդիրը. երրորդ
կարգիները կեղեւն և եթ կը նշմարեն:
Ուստի զարմանալի չէ տեսնել պատանիներ
ու օրիորդներ որք՝ այս կամ այն միակող-
մանի ուղղութեամբ դաստիարակուած՝ կ'ան-
գոսնեն ինչ որ չվերաբերիր իրենց սիրելա-
գոյն զգացմանց, իրաց և ձեւոց:

Բայց տես՛ս թէ Արէնսէր ի՛նչ կերպով կը
ներկայէ խնդիրն. — Ո՞րն է վարուց ճշ-
մարիտ կանոնն որում մարդ պարտի հետե-
ւիլ կենաց ամեն պարագայից ու ամէն կա-
ցութեանց մէջ: Ի՞նչպէս վարուելու է մար.

մնոյն հետ: Ի՞նչպէս ուղղելու է իմացականութիւնը: Ինչպէ՞ս կառավարելու է մարդ իւր գործեր: Ինչպէ՞ս կրթելու է իւր ընտանիք: Ինչպէ՞ս պէտք է կատարել քաղաքացւոյ պարտքերն: Ի՞նչ կերպով պէտք է օգտակար ընել բարեբախտութեան այն ամէն միջոցներ որոցմով բնութիւնն օժտած է զմարդ: Ո՞րն է լաւագոյն կերպն գործածելու մեր բոլոր կարողութիւններ՝ մեր ու այլոց մեծագոյն բարւոյն համար: Վերջապէս՝ ինչպէ՞ս պէտք է ապրիլ կատարեալ կենօք:

Այս բաներն ահա՛ ուսուցանելու է Դաստիարակութիւնն. և դաստիարակութեան նպատակը պէտք է որ լինի, ըստ Սրէնսէրի, պատրաստել մանուկն՝ ապրելու կատարեալ կենօք:

Եւ ի՞նչ են կենաց պահանջք, վիճակք ու պայմանք:

Մարդուն առաջին պարտաւորութիւնն է ապահովել իւր գոյութիւն. երկրորդն է աշխատիլ իւր երջանկութեան համար: Այսպէս սահմանափակ նկատելով մարդոյ պարտաւորութիւններն, խիստ դիւրին կը թուի նոցա կատարում. և արդարեւ այնպէ՛ս պիտի լինէր եթէ մարդ ընկերական էակ չը լինէր և ինքն իրեն համար միայն հոգ ունենար: Բայց իւր Ֆիզիզական բնութիւն ու բարոյական խառնուածք այնպէս են որ անյեղի կերպիւ դատապարտուած է նա անդամ լինել ընկերական խմբոց որոցմէ՝ կախումն ունի իւր գոյութիւն և իւր երջանկութիւն, և փոխադարձաբար այն խմբոց գոյութիւնն ու երջանկութիւն կը կրէ ազդեցութիւնն այն գործունէութեան զոր նա կը պարզէ:

Ներկայ պայմանաց մէջ, այս ընկերական խմբերէն առաջինն է ընտանիքն որոյ մասն կը կազմէ մարդ երբ առաջին անգամ ոտք դնէ կենաց սեամին վերայ. և մի՛շտ մի անգամն կը մնայ ընտանեկան չրջանակին յորում տարբեր հասակաց մէջ կը կատարէ տարբեր պաշտօններ՝ լաւ կամ յոռի կերպիւ ըստ այն պատրաստութեան զոր կրած է նախապէս: Յաջորդաբար պիտի լինի որդի, ամուսին և պապ: Կենաց այս տարբեր վիճակք այլազան պարտաւորութիւններ կը կը հարկադրեն իւր վերայ, և պարտաւորութիւններ որք՝ ըստ աճելոյ հասակին և ըստ ազնուանալոյ պաշտօնին՝ կը դժուարանան հետզհետէ:

Իբր որդի՝ պարտաւոր պիտի լինի սիրել իւր ծնողք, յարգել զնոսա, հնազանդիլ նոցա և մանաւանդ՝ օրրստօրէ՛ աւելի՛ արժանի հանդիսացնելով իւր անձն նոցա սիրոյն՝ ապահովել նոցա ուրախութիւն:

Իբրեւ ամուսին եւ հայր, բազմապատիկ պարտքեր պիտի ունենայ. ո՛չ միայն պարտաւոր պիտի լինի ապահովել իւր գոյութիւն և իւր բարեբախտութիւն, այլ իւր կնոջն եւ իւր զաւակացն, քանզի նոքա ևս մասերն են իւր անձին, և բարեբախտ հարկաւորութեամբ մը, ա՛յն ատեն միայն գոհ կը լինի նա երբ գոհ լինին իւրայինք:

Իբրեւ պապ, նա կը դառնայ լուսամիտ ու գորովազեղ ուղեցոյց մը ամբողջ ընտանեաց համար, ու միանգամայն ի փոխարէն կ'ընդունի պաշտպանութիւն և սէր որոց կը կարօտի իւր տկարութիւն:

Հոս չլրանար իւր պարտուց սահման. բնական ու բարոյական միեւնոյն անյեղի օրէնք՝ որք կ'ստիպեն զմարդ անդամ լինել ընտանեաց, նոյնպէս կը դասեն զնա աւելի՛ կարեւոր և աւելի՛ ընդարձակ մի այլ խմբի մէջ որոյ վերայ իւր ազդեցութիւն կը լինի յաջող կամ ձախող ըստ այն դրից զոր կը դրաւէ և ըստ այն եղանակին որով ի գործ կը դնէ իւր պարտաւորութիւններ. և այս խումբ ա՛յնքան աւելի կ'արժէ որքան աւելի արժէ իւրաքանչիւրն անհատից որոցմէ՝ կը բաղկանայ: Կ'ուզեմ ակնարկել ընկերութիւնը, հայրենիքն որոյ մէջ մարդ պարտի օգտիւ շնուլ եռակի դեր. դեր հաստողի, քաղաքացւոյ և պաշտպանի:

Այլ եւս չպիտի ծանրանամ, բարեկամ, խնդրոյն վերայ. այս ընդհանուր ակնարկ ըստ բաւականին կրնայ ցոյց տալ քեզ թէ՛ դաստիարակութեան առարկայն լինելու է մարդն՝ նկատեալ իւր ամբողջութեամբ. Ֆիզիզական, իմացական ու բարոյական եռակի տեսակէտով: Ինչպէս կը տեսնես, պէտք է որ մարդոյ կեանքն լինի մշտապէս գործունէութիւն մը անդուլ արտադրելու համար գաղափար եւ նիւթական բարիք. և իւր կեանք ա՛յն ատեն միայն կը հասնի իւր լիովի արդիւնաւորութեան երբ ինք, մարդն, ոգևորուած լինի ամենաբարձր ըզգացումներով, ամենակատարեալ անձնութիւնութեամբ, եւ երբ նորա սիրտ լեցուած լինի՝ նախ իւրայնոց և ապա հայրենեաց սիրով:

Եւ մարդոյ գործունէութիւն ճոխ չկըր-
նար լինել բայց եթէ ա՛յն ատեն միայն
երբ նա իւր տրամադրութեան տակ ունե-
նայ ըստ բաւականին Փիզիքական ոյժ եւ
լիակատար յաջողակութիւն դիւրագոյն կա-
տարելու համար գործն որ կը նորոգի ան-
դադար եւ որ մահուամբը միայն կը վեր-
ջանայ: Աստի՛ կը ծագի կարեւորութիւնն՝
ամենամեծ խնամով մշակելու նորա Փիզի-
քական կարողութիւններ. քանզի հարկ ան-
րաժեշտ է որ իւր մարմին կարող լինի հը-
զօրապէս դիմակալել՝ աշխատութեան եւ
կենաց կրկին սպառման:

Բայց եթէ մարդ նիւթական ուժէ ու
ճարպիկութենէ զատ ուրիշ կարողութիւն
չունենար, իւր հաստելու կարողութիւն
խիստ սահմանաւոր պիտի լինէր, և, ըն-
տանեաց ու հայրենեաց մէջ իւր գործու-
նէութիւն պիտի լինէր խիստ չափաւոր եւ
յաճախ հակառակ միոյն եւ միւսոյն բո՛ւն
չահուց: Բարեբախտաբար, երկու զօրաւոր
կարողութիւններ ևս ունի մարդ. իմացա-
կանութիւն որով կ'ըմբռնէ և կը բաղդատէ.
բանավարութիւն որով կը դատէ և կը վըճ-
ռէ: Սոյն երկու կարողութիւնք՝ աղէկ մը-
շակուելով, Փիզիքական կարողութեանց
պէս՝ կրնան մեծապէս բարւոքիլ, և այս-
պէս, մարդոյն համար կը լինին ամենահը-
զօր գործիներն զորս նա կարող լինի գոր-
ծածել օգտակար ընելու համար իւր աշ-
խատութիւններ:

Վերջապէս, մարդ չապրիր միայն մարմ-
նով և իմացականութեամբ. այլ կ'ապրի նա-
և սրտով, և սիրտն է գահն զգացմանց որք
կենաց կուտան այնքան հրապոյր, առանց
որոց անկատար, նոյն իսկ ունայն են կե-
նաց ամէն պայմանք, ո՛րչափ ալ զօրաւոր
և ո՛րչափ ալ մտացի լինի մարդ:

Կանգ կ'առնում հոս, ազնիւ բարեկամ,
յուսամ թէ կարող եղայ բաւական հասկը-
ցնել թէ ի՛նչ է դաստիարակութեան սահ-
մանն ու նպատակը: Այժմ լաւագոյն եւս
կրնաս ըմբռնել թէ որչափ կարեւոր ու
ընդարձակ գործ մը պիտի լինի քո գործ.
եւ լաւ ի միտ առնուլ պէտք է թէ այսօր
աւելի քան երբեք դաստիարակէ՛ն կախումն
ունի մանկանց կատարեալ դաստիարակու-
թիւնը. ընտանիք և հայրենիք նորա՛ վե-
րայ գրած են իւրեանց յոյս. դաստիարա-
կէ՛ն է որ կ'սպասեն ստանալ մարդեր որք
լինին կորովի, մտացի, ողջախոհ, սիրող եւ
անձնուէր:

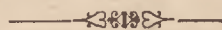
Մնամ քոյդ
Գ. Ա. ՄԱԼԱԹԵԱՆ

ԺՈՂՈՐՊԱԿԱՆ ԱՌԱՆՔ

1. — Քան բընաւ
Անագան է լաւ:
2. — Նոր աւել
Մաքրէ առաւել:
3. — Որ գայ անագան,
Ուտէ փուշ, եկքան:
4. — Առաւել բարիք
Չեն երբեք չարիք:
5. — Վանահօր նըման
Երգէ վանական:
6. — Ձի՞նչ թանկագին
Քան զամաց դին:
7. — Որ խոնարհի անձամբ անձին,
Տացի նըմա պատիւ բարձին:
8. — Մատեան ի ցանկէ
Դատել ո՛չ անկ է:
9. — Ձի՞նչ օգուտ է չընդկին աճառ
Եւ յիմարին յորդորակ, ճառ:
10. — Թէ չահիս արդար,
Վայելես յերկար:
11. — Սէր եւ գիտութիւն
Չունին յանկութիւն:
12. — Համբերողին
Գործք յաջողին:
13. — Ոսկի չղթայ
Միշտ է չղթայ:
14. — Մատունք հինգ քո ձեռին
Միմեանց ոչ նըմանին:
15. — Արագընթաց երիվարի
Խոտ առատ տան, առատ դարի:

ՏՐ. Գ. ՍԵԻՆԱՆ

(Շարունակելի)

ՎՐԻՊԱԿԻ Ե. ԹՈՒՈՅՆ ՄԷՉ

Էջ Սիւնակ Տող Վրիպակ Ուղիղ
64 Բ 18 ծանուցաներ ծնուցաներ
65 Ա 36 մուլութիւնն մուլութիւն

Արժանատի Ա. ՍԱՔԱՅԵԱՆ

Տնօրէն — Խմբագիր

ՄԻՋՐԱՆ ԱՄՔԱՆԱԶ

Տպագր. ՆՆԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

Կ. Պօլիս, Էսկի Ջապիլէ նասէսի, 64.